

ТЕМНИЋ

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

СВОЈНОВО - КРУШЕВАЦ
2021

ЕДИЦИЈА
ЈУХОРСКИ ЗАПИС

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

ТЕМНИЋ

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ КРУШЕВАЦ
УДРУЖЕЊЕ ЗА КУЛТУРУ И УМЕТНОСТ ЛОГОС СВОЈНОВО

За издавача

Ненад Соколовић
Ненад Васковић

Уредници

др Дмитар Атанасов
проф др Голуб Јашовић
проф др Предраг Драгојевић
др Ивица Тодоровић
проф др Радован Радовановић
др Иван Бецић
др Љубиша Васиљевић

Уређивачки одбор

др Дмитар Атанасов, проф др Голуб Јашовић, проф др Предраг Драгојевић, др Бранко Надовеза, научни саветник, проф др Радован Радовановић, др Ивица Тодоровић, научни саветник, др Иван Бецић, виши научни сарадник, проф др Дејан Дашић, др Мирослав Поповић, научни сарадник, др Кристиан Јерић научни сарадник, др Љубиша Васиљеви, музејски саветник, Костјантин Рахно, старшиј научовий співробітник, мр Зоран Вучић, мр Небојша Ђокић, А. В. Калиниченко, кандидат історичних наук, асистент, Ненад Соколовић, Оливера Думић, мр Методије (Марковић), Ненад Васковић.

Стручни редактори

Оливера Думић
Никола Миловић

Адреса издавача
Историјски архив Крушевац, Мајке Југовића 6, 37000 Крушевац

ISBN 978-86-81796-11-5

Тираж: 200 примерака

Штампа: SaTClP doo, Врњачка Бања

ЕДИЦИЈА
ЈУХОРСКИ ЗАПИС

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

ТЕМНИЋ

СВОЈНОВО - КРУШЕВАЦ
2021

THEMATIC COLLECTION OF PAPERS

TEMNIC

EDITORS

PhD Golub Jašović, prof

PhD Dimitrij Atanasov

PhD Predrag Dragojević, prof

PhD Radovan Radovanović, prof

PhD Ivan Becić

PhD Ivica Todorović

PhD Ljubiša Vasiljević

САДРЖАЈ

ТЕМНИЋ 9

- Небојша Ђокић, Наташа Ђорић
МАНАСТИРИ ЛЕВЧА ЛЕК ЗА ДУШУ И ТЕЛО 11
- Душан Рашковић
НОВИ НАЛАЗИ И НАЛАЗИШТА ПРЕДРИМСКОГ И
РИМСКОГ ПЕРИОДА, НА ПРОСТОРУ КРУШЕВАЧКЕ КОТЛИНЕ 45
- Ђорђе Петковић
ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ТРАГОВА РУСКИХ ЕМИГРАНАТА
СА ЦЕНТРАЛНОГ ПОМОРАВЉА: ВЕК ОД ДОЛАСКА! 59

АРХЕОЛОГИЈА 77

- Весна Вучковић
НАСЕЉЕНОСТ И ЕКОНОМИЈА У ПОЗНОЈ ПРАИСТОРИЈИ
НА ПРИМЕРУ ИСТОЧНОГ ДЕЛА ПАРАЋИНСКЕ ОПШТИНЕ 79
- Љубиша Васиљевић
АРХЕОЛОШКИ ТРАГОВИ КУЛТНОГ ПОШТОВАЊА ЛЕКОВИТИХ ИЗВОРА
НА ПОДРУЧЈУ ДАНАШЊЕ ТИМОЧКЕ ЕПАРХИЈЕ СПЦ 97
- Прохненко И.А., Жиленко М.А., Калиниченко В.А.
ИЗГОТОВЛЕНИЕ ФАЛЬШИВЫХ МОНЕТ НА ЗЕМЛЯХ СЕВЕРО-ВОСТОЧНОЙ ВЕНГРИИ
В XV-XVI ВЕКАХ (ПО МАТЕРИАЛАМ ЗАМКОВ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ УКРАИНЫ) 107

ИСТОРИЈА 127

- Мирослав Поповић
ЦРКВЕНА ПОЛИТИКА СТЕФАНА УРОША II МИЛУТИНА (1282–1321): ПОВОДОМ
СЕДАМСТОГОДИШЊИЦЕ СМРТИ 129
- Никола Тошић Малешевић
КУТА КРОЗ ИСТОРИЈУ И ЊЕНА ЕПИДЕМИЈА У СРБИЈИ 1837. ГОДИНЕ 145
- Небојша Ђокић, Методије Марковић
НЕКОЛИКО КРАЋИХ ПРИЛОГА ИЗ ИСТОРИЈЕ ВРАЊА 179
- Кристиан Јерић, Марина Костадиновић
ПАВЛЕ ДРАКУЛИЋ (1856–1907): ЛИЧНА И ПОЛИТИЧКА БИОГРАФИЈА 187
- Мирослав Крстић
ПРОФ. ЛАЗАР КНЕЖЕВИЋ (1876-1932)
-ВЕЛИКАН ВЕЛИКОГ РАТА И СРПСКЕ ПРОСВЕТЕ ИЗ ШУМАДИЈЕ 205
- Иван Бецић
БАНКАРСТВО У ЛАЗАРЕВЦУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА 211
- Ђорђе С. Петковић, Анђела Алијевић
ПАР РАТНИКА И РАТОБОРНИ „СОЛУНЦИ“ СА КАПИЈЕ ПОМОРАВЉА
У АПРИЛСКОМ РАТУ 1941. 223
- Иван Кочин
ДЕЈСТВИЈА СОВЕТСКИХ ПАРТИЗАН НА
АВТОМОБИЛЊНИХ ДОРОГАХ ПРОТИВНИКА В 1941-45 ГГ. 237

ЕТНОЛОГИЈА 247

- Никола Демона, Ивица Тодоровић
ВЕРСКЕ СЛОБОДЕ, ЦРНА ГОРА И АНТИСРБИЗАМ
- НЕКИ ИЛУСТРАТИВНИ ПРАВНО-ЕТНОЛОШКИ ОСВРТИ 249
- Ненад Бојков
КА ИЗУЧАВАЊУ АБОРТУСА У СРБИЈИ 277
- Костјантин Рахно
ГОЛОВИ ТВАРИН ЈАК ОБЕРЕГИ ДАХУ БУДИНКУ 281

ИСТОРИЈА УМЕТНОСТИ 297

- Александра Димитријевић
ОСВРТ НА ПИТАЊЕ ЕКСОНАРТЕКСА КУЛЕ ЗВОНИКА У ГРАЧАНИЦИ 299
- Игњатије Урош Ђорђевић
АТРИБУЦИЈА СЛИКАРСТВА НА ДВЕРИМА ПАТРИЈАРХА АНТОНИЈА СОКОЛОВИЋА ИЗ ДЕЧАНА 305
- Оливера Думић, Небојша Ђокић
ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ МАНАСТИРА НАУПАРЕ ДО ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА 321

БЕЗБЕДНОСТ И ПРАВО	331
Дејан Дашић ЕТИЧКИ АСПЕКТИ БЕЗБЕДНОСТИ ДЕЦЕ НА ДРУШТВЕНИМ МРЕЖАМА И СРЕДСВИМА ЈАВНОГ ИНФОРМИСАЊА	333
Dragana Nešović, Andrej Mitić, Svetolik Kostadinović TERORIZAM U SAVREMENOM MEĐUNARODNOM PRAVU	341
Томислав Радовић, Драган Марковић, Тамара Митић ОСНОВИ БЕЗБЕДНОСТИ - ТЕРОРИЗАМ КАО КОЧНИЦА ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА	349
Тамара Митић, Миодраг Златковић, Слободан Младеновић НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ КАО ПРЕДУСЛОВ И ОСНОВА ЕКОНОМСКОГ ПРОСПЕРИТЕТА	359
Александар Манић, Горан Младеновић, Томислав Радовић ОБАВЕШТАЈНА И КРИМИНАЛИСТИЧКА ОПЕРАТИВА - ЛИНИЈСКИ ОБЛИК ОПЕРАТИВНЕ ДЕЛАТНОСТИ	367
Иван Костадиновић, Светолик Костадиновић, Горан Младеновић ОРГАНИЗОВАНИ ПРИВРЕДНИ КРИМИНАЛИТЕТ У БИВШИМ СОЦИЈАЛИСТИЧКИМ ЗЕМЉАМА У ПЕРИОДУ 1991 – 2000. ГОДИНЕ	377
Мане Наранчић, Драгана Нешовић, Томислав Радовић УСТАВНИ ПОЛОЖАЈ САВЕЗНЕ СУКПШТИНЕ И ПРЕДСЕДНИКА СРЈ 2000. ГОДИНЕ	385
Андреј Митић, Александра Цветковић, Мане Наранчић КТИТОРСКО ПРАВО У КЊАЖЕВИНИ СРБИЈИ	391
ТЕМНИЋКИ НАТПИС	403
Голуб М. Јашовић ЗНАЧЕЊА И СТРУКТУРА ТОПОНИМА У ПОЕЗИЈИ РАДОМИРА АНДРИЋА	405
Татјана Ђурић СКАЛА ВРЕДНОСТИ КЊИЖЕВНИХ ДЕЛА ЗА ДЕЦУ	419
Марио В. Бадјук ОДЈЕЦИ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА У КЊИЖЕВНОСТИ АНАЛИЗА ОДЛОМКА ИЗ РОМАНА „ЛЕЛЕЈСКА ГОРА“	423
Марија Г. Лазић Цветковић ПАРОДИЈА У УСМЕНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ	427
Голуб Јашовић ХРЕМАТОНИМИЈА У ОБЈАВЉЕНИМ ПЕСМАМА РАДОМИРА АНДРИЋА	433
Милорад Ж. Филић ДАВИД ДИМИТРИЈЕВИЋ И СВЕТОЗАР ДИЧИЋ УЧИТЕЉИ, НАЦИОНАЛНИ И КУЛТУРНИ ПОСЛЕНИЦИ	439
Александра Јовичић Ђиновић ДУБРОВНИК И ГРАДОВИ СВЕТА (СЛИКА ГРАДА У ПОЕЗИЈИ ЈОВАНА ДУЧИЋА)	445
Славица Јовановић МИЛОШ ЂИРКОВИЋ У СВЕТОМ ДИСКУРСУ САВРЕМЕНЕ СРПСКЕ ПОЕЗИЈЕ	449
Голуб Јашовић ЛЕКСЕМА ЗМИЈА И СРОДНИ НАЗИВИ У ПОЕЗИЈИ СРБОЉУБА МИТИЋА	453

THE CONTENT

TEMNIĆ	9
Nebojša Đokić, Nataša Đorić THE MONASTERIES IN LEVAČ ARE A MEDICINE FOR THE SOUL AND THE BODY	11
Dušan Rašković FINDINGS AND SITES OF THE PRE-ROMAN AND ROMAN PERIOD, IN THE AREA OF THE KRUSEVAC VALLEY	45
Đorđe Petković CONTRIBUTION TO THE STUDY OF TRACES OF RUSSIAN EMIGRANTS FROM CENTRAL POMORAVLJE: A CENTURY SINCE THE ARRIVAL	59
ARCHEOLOGY	77
Vesna Vučković POPULATION AND ECONOMY IN LATE PREHISTORY ON THE EXAMPLE OF THE EASTERN PART OF THE MUNICIPALITY OF PARAČIN	79
Ljubiša Vasiljević ARCHAEOLOGICAL TRACES OF THE CULT RESPECT FOR MEDICINAL SOURCES IN THE AREA OF THE PRESENT TIMOČKA DIOCESE OF SPC	97
I. Prokhnenko, M. Zhylenko, V. Kalinichenko DEVELOPMENT OF FORGERY ON THE LANDS OF NORTHEASTERN HUNGARY IN THE XV-XVI CENTURIES (BASED ON THE MATERIALS OF THE CASTLES OF TRANSCARPATHIA)	107
HISTORY	127
Miroslav M. Popović CHURCH POLICY OF STEFAN UROŠ II MILUTIN (1282–1321): ON THE OCCASION OF THE ANNIVERSARY OF HIS DEATH	129
Nikola Tošić Malešević THE PLAGUE THROUGHOUT HISTORY AND ITS EPIDEMIC IN SERBIA IN 1837	145
Nebojša Đokić, Metodije Marković A FEW SHORT ARTICLES FROM THE HISTORY OF VRANJE	179
Kristian Jerić, Marina Kostadinović PAVLE DRAKULIĆ (1856–1907): PERSONAL AND POLITICAL BIOGRAPHY	187
Miroslav Krstić LAZAR KNEZEVIĆ (1876-1932) - THE GREAT OF THE GREAT WAR AND SERBIAN EDUCATION FROM ŠUMADIJA	205
Ivan Becić BANKING IN LAZAREVAC BETWEEN TWO WORLD WARS	211
Đorđe S. Petković, Anđela Alijević A PAIR OF WARRIORS AND WARRIOR “THESSALONIANS” FROM THE GATE OF POMORAVLJE IN APRIL WAR 1941.	223
Ivan Kočin THE ACTIONS OF SOVIET PARTISANS ON ENEMY ROADS IN 1941-45.	237
ETNOLOGY	247
Nikola Démonja, Ivica Todorović RELIGIOUS RIGHTS, MONTENEGRO AND ANTI-SERBISM - A FEW ILLUSTRATIVE LEGAL-ETHNOLOGICAL POINTS	249
Nenad Bojkov TOWARDS THE STUDY OF ABORTION IN SERBIA	277
Konstantin Rahno ANIMAL HEADS AS GUARDS OF THE ROOF OF THE HOUSE	281

ART HISTORY	297
Aleksandra Dimitrijević REVIEW OF THE EXONARTEX QUESTION OF THE BELL TOWER IN GRAČANICA	299
Uroš Đorđević ATTRIBUTION OF PAINTING ON THE HOLY DOORS OF PATRIARCH ANTONIJE SOKOLOVIĆ FROM THE DE'CANI MONASTERY	305
Olivera Dumić, Nebojša Đokić A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF THE NAUPARE MONASTERY DURING THE SECOND WORLD WAR	321
SECURITY AND LAW	331
Dejan Dašić ETHICAL ASPECTS OF CHILD SAFETY ON SOCIAL NETWORKS AND THE MEDIA	333
Dragana Nešović, Andrej Mitić, Svetolik Kostadinović TERRORISM IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL LAW	341
Tomislav Radović, Tamara Mitić, Dragan Marković FUNDAMENTALS OF SECURITY - TERRORISM AS A BRAKE OF ECONOMIC DEVELOPMENT	349
Tamara Mitić, Miodrag Zlatković, Slobodan Mladenović NATIONAL SECURITY AS A PREREQUISITE AND BASIS OF ECONOMIC PROSPERITY	359
Aleksandar Manić, Goran Mladenović, Tomislav Radović INTELLIGENCE AND CRIMINAL OPERATIONS - LINEAR FORM OF OPERATIONAL ACTIVITY	367
Ivan Kostadinović, Svetolik Kostadinović, Goran Mladenović ORGANIZED ECONOMIC CRIME IN FORMER SOCIALIST COUNTRIES IN THE PERIOD 1991 - 2000	377
Mane Narančić, Dragana Nešović, Tomislav Radović CONSTITUTIONAL POSITION OF THE FEDERAL ASSEMBLY AND THE PRESIDENT OF THE FRY IN 2000	385
Andrej Mitić, Aleksandra Cvetković, Mane Narančić FUNDRAISING LAW IN PRINCIPALITY SERBIA	391
TEMNIĆ INSCRIPTION	403
Golub Jašović THE MEANINGS AND STRUCTURE OF TOPONYM IN RADOMIR ANDRIĆ'S POETRY	405
Tatjana Đurić VALUE SCALE OF LITERARY WORKS FOR CHILDREN	419
Mario Badjuk ECHOES OF THE SECOND WORLD WAR IN LITERATURE ANALYSIS OF A PASSAGE FROM THE NOVEL «LELEJSKA GORA»	423
Maria Lazić Cvetković PARODY IN ORAL LITERATURE	427
Golub Jašović CHREMATONYMY IN PUBLISHED POEMS RADOMIR ANDRIĆ	433
Milorad Filić DAVID DIMITRIJEVIĆ AND SVETOZAR DIČIĆ TEACHERS, NATIONAL AND CULTURAL OFFICERS	439
Aleksandra Jovičić Đinović DUBROVNIK AND CITIES OF THE WORLD (PICTURE OF THE CITY IN THE POETRY OF JOVAN DUČIĆ)	445
Slavica Jovanović MILOŠ ČIRKOVIĆ IN BRIGHT DISCOURSE CONTEMPORARY SERBIAN POETRY	449
Golub Jašović LEXEME SNAKE AND ITS SYNONYMS IN SRBOLJUB MITIĆ POETRY	453

Иван М. Бецић, виши научни сарадник
Институт за српску културу - Приштина
24. новембра бб, Лепосавић

БАНКАРСТВО У ЛАЗАРЕВЦУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

Апстракт: Жељу Краљевине Србије с почетка XX века да се политички осамостали од Аустро-Угарске, Двојна монархија покушала је да онемогући економским санкцијама. Да би преоријетисала своју привреду на нове видове производње и нова тржишта, Србија је морала да уложи већа финансијска средства, тако да је било неопходно интензивно јачање банкарског сектора. Новац је постао веома тражена „роба“, па су се широм државе оснивали нови новчани заводи, додуше са невеликим капиталом и могућностима да подмире, у одређеној мери, само захтеве сопствене, локалне средине. У таквим околностима отпочела је историја банкарства и у Лазаревцу, које је своје главне особине добило у међуратном периоду. У раду је, првенствено на основу архивске грађе, приказан развој банкарства у овој варошици, који, у многим сегментима, има карактеристике пословања новчаних завода у местима сличне величине.

Кључне речи: *Окружна задруга, Колубарска привредна банка, Милован Лазаревић, Воја Михаиловић, економска криза.*

Током осамдесетих година XIX века могао се приметити пораст опште привредне делатности у Краљевини Србији. Пораст је био видљив нарочито у робном промету, а самим тим јасно је да је напредак постигнут и у новчаном промету. Из потребе за капиталом који би омогућио улагање у привредне послове, широм Србије приметно је оснивање новчаних завода, са невеликим финансијским средствима и могућностима за ограничено пословање. Резултат повећања броја новчаних установа и њиховог финансирања привреде рефлектовао се и на повећање новчаног промета који је за десетак година увећан равно педесет пута, са 492.000 на 24,6 милиона динара, што је додатно омогућило стварање нових финансијских установа и завода на акционарској основи.¹

Међутим, овај пораст није значао и потпуни прелазак на новчану привреду и плаћање новцем, јер је међу сеоским домаћинствима у робном промету још увек преовладала размена. Највећи значај за развој српске привреде на почетку XX века имао је Царински рат са Аустро-Угарском 1906–1911. године. После дугог периода слободне трговине, Србија је је у време царинског рата направила продор у правцу јаче протекционистичке спољне трговине, како би могла да надомести недостатак увоза. Ефекти ембарга појачани су у време Анексоне кризе 1908–1909. године, па како је динар

задржао једнаку вредност са француским франком, а осећала се оскудица новца, створени су повољни услови за оснивање великог броја есконтних банака. Тако је до краја 1908. године број новчаних завода нарастао на 140 са уплаћеним капиталом од 47 милиона динара, а само три године касније њихов број се попео на 162. У 1911. години основано је још 17 завода, тако да их је пред балканске ратове било 179, са уплаћеним капиталом од преко 50 милиона динара.²

Међу новчаним заводима који су основани у време Царинског рата налазила се и *Окружна задруга* из Лазаревца. Одобрење за почетак рада *Задруге* министар народне привреде донео је 9. јуна 1909. године, а чланови Управног одбора поднели су молбу за протоколисање ове установе код Првостепеног београдског окружног суда 9. септембра 1909. године.³ Оснивачи су били: Милован Лазаревић, трговац из Лазаревца; Воја Михаиловић, апотекар из Лазаревца; Павле Ружић, економ и народни посланик из Рушња; Милан Митровић, економ из Лукавице; Живојин Ђорђевић, економ из Камендола; Светозар Ђорђевић, учитељ из

² Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, *Алманах 1921–1922*, Загреб 1922, свезак I, део III. – 6. д 125. И. М. Бецић, „Врањска банка у Краљевини Југославији“, *Годишњак Педагошког факултета у Врању*, 1, Врање 2017, 110.

³ Архив Југославије (АЈ), фонд Министарства трговине и индустрије (65), фасцикла 1318, архивска јединица 2302, (у даљем тексту АЈ, 65-1318-2302), Молба за протоколисање Окружне задруге код Првостепеног београдског окружног суда од 9. септембра 1909.

¹ *Историја српског народа*, VI-1, Београд 1994, 17; Иван М. Бецић, „Власотиначка трговачка банка“, *Лесковачки зборник*, LVI, Лесковац 2016, 167.

Темнић

Барича; Миленко Живојиновић, адвокат из Лазареваца; Михаило Караклајић, опанчар из Лазареваца; Мика Ђорђевић, трговац из Младеновца; Сима Јовановић, књиговођа *Сопотске задруге*; Јова Станојевић, архитекта из Београда; Радивој Јовановић, адвокат из Београда и Илија Бранковић, економ из Рипња.⁴ Први председник Управног одбора *Окружне задруге* био је Милован Лазаревић, док су чланови били: Милан Н. Митровић, Војислав Михаиловић, Миленко Живојиновић и Живојин Ник. Ђорђевић.⁵

Акционари *Окружне задруге* прионули су на посао па је током одржавања збора 1910. године комесар Министарства народне привреде приметио „велику агилност и вољу да се задруга постави на што јачу основицу, која је неопходно потребна за ово богато место и околину“.⁶ Да су акционари *Окружне задруге* полагали велике наде у банкарске послове види се и из тога што су отворили филијалу у Гроцки.⁷ Постојање филијала у Краљевини Србији било је веома ретко, јер је готово свако место имало свој новчани завод, а поједине вароши и неколико.

Највећи посао у којем је *Окружна задруга* учествовала до избијања Првог светског рата био је инициран личним интересовањем председника Управног одбора Милована Лазаревића. У сарадњи са Сретеном Сретеновићем из Горњег Милановца и фирмом *Јован Станојевић и Комп.*, инжењерима из Београда, Лазаревић је лицитирао за концесију за изградњу пруге Чачак – Горњи Милановац – Лазаревац, која је одржана 10. јуна 1911. године. Кауција од 260.000 динара добијена је од *Прашке кредитне банке*, а била је покривена са 130.000 динара меницом која је гласила на Сретеновића, са гаранцијом његовог оца и *Горњемилановачке штедионице*, док је меница Лазаревића била покривена гаранцијом *Окружне задруге*. *Горњомилановачка задруга* дала је свој пристанак, па је Лазаревић замолио да и *Окружна задруга* да одобрење за гаранцију. *Задруга* је за гаранцију добијала на име

4 АЈ, 65-1318-2302, Правила Окружне задруге.

5 АЈ, 65-1318-2302, Молба за протоколисање Окружне задруге код Првостепеног београдског окружног суда од 9. септембра 1909.

6 АЈ, 65-1318-2302, Извештај комесара са Првог ванредног збора акционара Окружне задруге одржаног 23. маја 1910.

7 АЈ, 65-1318-2302, Извештај Управног одбора Окружне задруге поднесен на Шестом редовном збору акционара одржаном 17. априла 1921.

провизије и зараде 1% од вредности посла који би био реализован. Уколико Лазаревић и његови партнери не би добили посао на лицитацији, гаранције би се вратиле *Окружној задрузи*.⁸

Ипак, напредак овог новчаног завода, попут многих у Србији, био је ограничен, а потом и прекинут јер је од 1912. године Краљевина Србија ушла у еру ратова. Последице по пословање *Окружне задруге* огледале су се не само у добити која је могла бити остварена већ и у висини уплаћене главнице, која је до избијања Првог светског рата 1914. године износила 127.087 динара.⁹ Из висине банчиног капитала види се да је прво коло, од 100.000 динара, било у потпуности уплаћено и да се приступило уплати акција другог кола. Особеност повећавања главнице српских банака била је уплата по колима. Уплате су биле недељне, а када би се коло уплатило, приступало се упису новог кола. Ограничена финансијска моћ акционара или непредвиђени догађаји, попут ратова, често су доводили до обуставе уплата наредног кола, па се уплаћена вредност претварала у акције које су носиле вредност од 50 или од 100 динара.

Уз немогућност пословања, рат је новчаним заводима на простору Србије донео и велика страдања у људству (што упосленицима што у клијентима) и материјалну штету. *Окружна задруга* успела је да у највећој мери сачува своју имовину, посебно када се узме у обзир степен страдања банака у унутрашњости, од којих су поједине у потпуности биле уништене и упропашћене, тако да њихове управе нису знале како да отпочну рад. Причињена штета била је незнатна јер су портфељске менице биле сачуване, као и менице депоноване код других новчаних завода. Најважнија документација, Главна књига и Дневник, сачуване су, док су од непријатељске војске уништене помоћне књиге. Штета се огледала у пострадалости канцеларијског намештаја, прибора, материјала и појединих књига, делимично и зграде.¹⁰ Банка је захвалност за сачуване књиге и менице дуговала Миловану Лазаревићу и Воји

8 АЈ, 65-1318-2302, Допис Милована Лазаревића Окружној банци од 4. јуна 1911.

9 АЈ, 65-1318-2302, Извештај Управног одбора Колубарске привредне банке поднесен на Осмом редовном збору акционара одржаном 29. априла 1923.

10 АЈ, 65-1318-2302, Извештај Управног одбора Окружне задруге поднесен на Првом ванредном збору акционара одржаном 23. маја 1920.

Михаиловићу.¹¹ Михаиловић је преко Албаније пренео банчине књиге, потом их однео у Француску, па их после рата вратио. Непријатељ је однео обе касе, цео намештај, прибор и материјал, који је *Задруга* пре рата имала у обиљу. Филијала у Гроцки била је оштећена јер је непријатељ пронашао место где су биле закопане књиге, документа и менице.¹²

На првом послератном збору *Окружне задруге* акционари су се сусрели са потребом да се утврде спискови свих меница које је требало на наплату предати будућој *Ликвидационој банци* и са проблемом исплате ратне плате књиговићи Петру С. Филиповићу.¹³ Управа је од акционара тражила агилност и да се у нову управу изабере домаћини, вредни и угледни људи, који ће допринети напретку завода, да би установа после ликвидације мораторног стања имала чисту ситуацију.¹⁴

У први послератни Управни одбор изабрани су: Михаило Лазаревић, Воја Михаиловић, Михаило Караклајић, Радивоје Којић и Петар Илић. Чланови Надзорног одбора постали су: Чеда Броћић, Добросав Атанацковић, Јован Илић, Владимир Томић, Душан Марјановић. Да би *Окружна задруга* била у стању да одговори насталом стању у дружави, донета је одлука да се по уплати другог кола, одмах приступи уплати и остала три кола, чиме би се главница повећала на 500.000 динара.¹⁵

Према банчиним правилима Управни и Надзорни одбор састојали су се од по пет чланова. Од чланова Надзорног одбора,

11 АЈ, 65-1318-2302, Записник са Првог ванредног збора акционара Окружне задруге одржаног 23. маја 1920.

12 АЈ, 65-1318-2302, Извештај Управног одбора Окружне задруге поднесен на Шестом редовном збору акционара одржаном 17. априла 1921.

13 Новчани заводи били су дужни да плаћају својим службеницима половину њихове плате и за време док заводи, услед ратних догађаја, нису радили. Евентуални отказ дат у ово време од дана успостављања српских власти по ослобођењу био је неважећи. Обавезани су се могли ослободити обавезе исплате плата уколико су успели да докажу да им је, услед ратних збивања, имовина смањена за трећину. Али, уколико би добили накнаду за претрпљену штету, онда нису били ослобођени обавезе. (*Уредба о правој ликвидацији стања створеног ратом 1914-1920. године*, Београд 1920, 35).

14 АЈ, 65-1318-2302, Извештај Управног одбора Окружне задруге поднесен на Првом ванредном збору акционара одржаном 23. маја 1920.

15 АЈ, 65-1318-2302, Записник са Првог ванредног збора акционара Окружне задруге одржаног 23. маја 1920.

тројица су морала бити из Лазаревца или Колубарског среза, а двојица су могла бити и из других делова Краљевине Србије, односно Краљевине СХС после рата. Остварена чиста добит делила би се тако што би најмање 10% било дотирано резервном фонду док не досегне петину основног капитала, 5% Управном одбору као тантијема, 5% Надзорном одбору, а остатак од 80% добити био би подељен акционарима, према броју акција које су поседовали.¹⁶

Током 1920. године *Окружна задруга* налазила се у ситуацији карактеристичној за највећи број новчаних завода на простору Србије. Она се огледала у великој оскудици у новчаним средствима јер *Ликвидациона банка* није била устројена, како би примили део средстава, али и због тога што су јачи новчани заводи избегавали да дају кредите, захтевајући да се претходно ликвидирају стари дугови. У немогућности да послује, *Окружна задруга* је ове године остварила добит од свега 5.000 динара, који су унети у фонд за евентуалне губитке. Ратна штета пријављена је властима, а сходно одлуци предратног збора, 6. марта 1921. године обновљен је рад у филијали, ради наплате меница и осталих потраживања. Представнике филијале управа је навела као угледне домаћине из Гроцке: Светозара Б. Милановића, Јована Сурића и Тодора Шеварлића. Са њима је *Задруга* имала уговор, којим су се они обавезали да уплате највише 2.000 банчаних акција у износу од 200.000 динара и да за целокупан рад филијале јемче својом имовином.¹⁷

Промењени услови пословања и инфлација изискивали су повећање основног капитала банака.¹⁸ Банке су имале могућност да повећају главнице докапитализацијом путем уплата нових акција сопствених акционара, фузијом са неким другим новчаним заводом или налажењем стратешког партнера који би учествовао у докапитализацији. *Окружној задрузи* фузију је предложила *Грађанска банка* из Београда. Свесни својих финансијских могућности, акционари

16 АЈ, 65-1318-2302, Правила Окружне задруге.

17 АЈ, 65-1318-2302, Извештај Управног одбора Окружне задруге поднесен на Шестом редовном збору акционара одржаном 17. априла 1921.

18 Током 1921. године динар је константно губио на својој вредности. На берзи у Цириху 100 динара у јануару ове године вредело је 17,70 франака, да би децембра вредност износила 7,40 франака. (*Народна банка 1884-1934*, Београд 1934, 302).

Темнић

Задруге у начелу су једногласнио пристали на спајање завода, уз услов да *Грађанска банка* уместо *Задруге* отвори филијалу и увек ставља на располагање потребан новац за њен рад. За преговоре са београдским заводом једногласно су изабрани: Милован Лазаревић, Тодор Михаиловић и Петар С. Филиповић.¹⁹

Споразум о фузији два новчана завода склопљен је 16. јуна 1921. године, а о корисности извршеног и смањењу режијских трошкова говорили су Воја Михаиловић и Александар Иванковић.²⁰ По прегледу биланса и стања ова два завода утврђено је да је акција *Окружне задруге* вредела 107, а *Грађанске банке* 133 динара. Акционари *Задруге* добијали су акцију *Грађанске банке* уз доплату од 26 динара, а *Грађанска банка* примала је сву активу и пасиву по билансу од 31. децембра 1920. године. По извршеној фузији *Задруга* је постајала филијала *Грађанске банке*, према чијим статутима би се извршила организација управе и персонала. Предвиђено је да се изаберу пет чланова Управног одбора филијале, док би Надзорном одбору престала функција. До избора нове управе, меродаван је био постојећи стари Управни одбор. Акционарима који нису били заинтересовани за фузију, акције би биле исплаћене по номинали од 100 динара.²¹

Иако је министар трговине и индустрије решењем од 11. августа 1921. године одобрио рад збора на коме је донета одлука о спајању,²² до фузије два новчана завода ипак није дошло. Разлози томе били су ти да се један део главних акционара *Окружне задруге* предомислио²³ и што је књиговођа *Задруге*, одређен за управника филијале *Грађанске банке* по спајању, Петар Филиповић, оптужен да је извршио велике

19 АЈ, 65-1318-2302, Записник са Шестог редовног збора акционара *Окружне задруге* одржаног 17. априла 1921.

20 АЈ, 65-1318-2302, Записник са Ванредног збора акционара *Окружне задруге* одржаног 24. јула 1921.

21 *Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, 192, 31. август 1921, 3; АЈ, 65-1318-2302, Допис *Окружне задруге Грађанској банци* од 16. јуна 1921.

22 АЈ, 65-1318-2302, Допис инспектора Министарства трговине и индустрије *Грађанској банци* од 22. октобра 1921.

23 Убедљиво најкрупнији акционар био је Милован Лазаревић који је за збор акционара половином 1922. године депоновао 480 акција од укупно 693 положене. (АЈ, 65-1318-2302, Списак депонованих акција за Ванредни збор акционара *Окружне банке* одржаног 25. јуна 1922).

проневере.²⁴

Први који се од највећих акционара изјаснио против спајања, мада накнадно, био је председник Управног одбора *Окружне Задруге*, Милован Лазаревић. Лазаревић је дао оставку на место народног посланика, па је имао више времена да прегледа рад ове банке. Лазаревић је повод за проверу рада Филиповића образложио тиме да су му се на његов рад пожалили пословни партнери *Задруге*. *Грађанска банка* је у међувремену (28. јула) поставила Филиповића за привременог руковооца банчине касе, а од 3. септембра за управника филијале.²⁵

Индикативно је да су неправилности за које је Филиповић оптужен изнете управо дана када је постављен за управника филијале, на седници Управног одбора *Окружне задруге*, иако је она званично претворена у филијалу. Лазаревић је навео да су се поједини клијенти *Задруге* жалили да им је Филиповић неправилно зарачунавао камату на дуговања и да је вишак од тих трансакција ишао у његову корист, што је лоше утицало на реноме установе. Оптужен је да је продавао уписане акције другим лицима калкулишући у своју корист, а лица која су уписала акције, попут Томе Раденковића, трговца из Београда и Стојана Лазаревића, поштару из Шапца, остављао без истих.²⁶

Лазаревић је истакао да је Филиповић од момента када је донета одлука о спајању играо ружну улогу и изложио *Задругу* опасности да изгуби своју самосталност. Наведено је да је Филиповић без знања Управног одбора склопио тајне споразуме и покренуто стање представио као завршену ствар. Почео је да води кореспонденцију *Задруге* као филијале *Грађанске банке* и у договору са одређеним лицима из те установе постављао њихове чиновнике у *Окружној задрузи* као чиновнике филијале, без знања Управног одбора. Истакнут је пример Драгољуба Богдановића, који по својим моралним особинама не би могао ступити у *Задругу*, а који је, у одсуству Филиповића, наплатио меницу од 1.500 динара и целу суму прокоцкао исте вечери.²⁷

24 АЈ, 65-1318-2302, Телеграм председника Управног одбора *Окружне задруге* начелнику Округа београдског од 10. септембра 1921.

25 АЈ, 65-1318-2302, Допис Петра С. Филиповића Министарству трговине и индустрије од 13. септембра 1921.

26 АЈ, 65-1318-2302, Реферат Милована Лазаревића Управном одбору од 3. септембра 1921.

27 АЈ, 65-1318-2302, Реферат Милована Лазаревића

Лазаревић је Филиповићу замерио и на непрофесионалности у обављању дужност јер је Филиповић, по његовим наводима, последње две године без знања Управног одбора половину времена провео на путу „тумарајући из једног места у друго и остављајући завод без особља које би могло вршити дужност задругиних послова у његовом одсуству“. Из тих разлога неки послови нису обављени, а уз то је и *Задругиног* служитеља користио за приватне послове, остављајући установу без његових услуга.²⁸ Због свега наведеног, Управни одбор одлучио је да се каса запечати, позове стручно лице да изврши целокупан преглед пословања, те да Филиповић преда дужност и касу.²⁹

Са свим наведеним Филиповић се упознао 8. септембра када је дошао у Банку и видео да је каса запечаћена, а чланови Управног одбора Михаило Караклајић и Јован Илић (рођак Лазаревића) саопштили су му да је разрешен дужности управника и захтевали да преда кључеве од касе као банчине имовине. Филиповић је предао кључеве средској власти, уз коментар да је каса отворена без кључа и његовог присуства, те да је поменуте чланове Управног одбора затекао да претурају по књигама.³⁰

Поступак Управног одбора Филиповић је окарактерисао као отимање личне имовине јер су се у каси налазиле 31 његова акција Банке, менице које су гласиле на његово име и штедна књижица са улогом од 10.000 динара, која је била неважећа јер му је новац исплаћен 31. августа, само три дана након што је фузија званично извршена.³¹ У насталом стању полиција је забранила даљи преглед од стране Управног одбора јер се поставило питање ко врши преглед, будући да је то тело званично престало да постоји.³²

Попут Управног одбора и Филиповић се обратио Министарству трговине и индустрије. Изјавио је да никада никоме није

већу камату од прописане, а да привремене акције другог кола Томи Раденковићу није издао његовом кривицом јер је Раденковић много касније од предвиђеног времена пријавио његову предратну књижицу на уписаних 30 акција за које је положио 1.230 динара, а коју можда не би ни пријавио да Филиповић лично није одлазио у његову радњу и подсећао га на то. По предаји књижице, Филиповић је изјавио да је отишао до радње и лично Раденковићу рекао да су акције другог кола већ издате, али да може да доплати још 780 динара и добије 30 акција *Грађанске банке*. Раденковић је на то пристао и дао новац, а Филиповић му је написао писмену потврду и обавестио *Грађанску банку*.³³

Акције Стојана Лазаревића нађене су приликом пописа касе, што се видело у записнику од 14. септембра, тако да никакве утаје у вези са акцијама није било. Све остале акције другог кола издаване су само на основу привремених предратних књижица и послератних признаница, што је констатовано у записнику Управног одбора. Филиповић је признао да је радио и приватне трговачке послове, али са знањем банчине управе. Сам Лазаревић му је бесплатно уступио плац код железничке станице за посао са дрветом јер га *Задруга* није могла од својих средстава плаћати више од 760 динара месечно, па је морао додатно да ради да би издржавао породицу. Остале наводе Филиповић је окарактерисао као написе из злобе, да би му се напакостило. Сврху реферата оценио је као оруђе које је требало да суспендује сав његов рад на спајању са *Грађанском банком* јер би филијала конкурисала трговачким пословима Милована Лазаревића, нарочито за време ове сезоне.³⁴

У тврдњама и једне и друге стране има логичности, али и очитог сукоба интереса. Именовање Филиповића за управника филијале стављало је у подређен положај дотадашње најугицајније људе у *Задрузи*, посебно Милована Лазаревића, тако да не чуди његово предомишљање у вези са фузијом. Истовремено, сукоб интереса у послу са дрветом је очит јер је Лазаревић у том послу био са Раденковићем, коме је био кум и који га је обавештавао о повлачењу

33 АЈ, 65-1318-2302, Допис Петра Филиповића изасланику Министарства трговине и индустрије од 21. септембра 1921.

34 АЈ, 65-1318-2302, Допис Петра Филиповића изасланику Министарства трговине и индустрије од 21. септембра 1921.

Управном одбору од 3. септембра 1921.

28 АЈ, 65-1318-2302, Реферат Милована Лазаревића Управном одбору од 3. септембра 1921.

29 АЈ, 65-1318-2302, Записник са седнице Управног одбора Окружне банке одржане 3. септембра 1921.

30 АЈ, 65-1318-2302, Допис Петра С. Филиповића Министарству трговине и индустрије од 13. септембра 1921.

31 АЈ, 65-1318-2302, Допис Петра С. Филиповића Министарству трговине и индустрије од 15. септембра 1921.

32 АЈ, 65-1318-2302, Телеграм председника Управног одбора Окружне задруге начелнику Округа београдског од 10. септембра 1921.

Темнић

свог новца из Задруге и цени дрвета којој су га банке продавале у његовом крају.³⁵

Стара управа *Окружне задруге* и формално није признавала фузију, па је и после 28. јула 1921. године у службеној преписци користила свој дотадашњи печат, док је само у преписци са *Грађанском банком* ударан печат као њене филијале. Спајање ове две установе није извршено и свака је наставила пословање својим током, што је *Грађанска банка* потврдила писмом од 20. фебруара 1922. године.³⁶

У тренутку предвиђеног спајања стање *Окружне задруге* било је активно. Дуговали су 144.892 динара, а потраживали 217.510 динара. Личност Милована Лазаревића значила је реномеу *Окружне задруге* тако да је она сарађивала са: *Прометном банком, Београдском задругом, Француско-српском банком, Извозном банком, филијалом Прашке кредитне банке и Ваљевском задругом.*³⁷

После неуспеле фузија управа *Окружне задруге* вратила се плановима који су постојали пре покретања евентуалног претварања у филијалу *Грађанске банке*, односно повећању главнице. Планови да се уплате све акције предвиђених кола нису остварени јер се уплата другог кола завршила тек крајем 1921. године. Како су располагали скромним капиталом од свега 200.000 динара, а како је мораторно стање трајало током целе године, јасно је да успех овог завода није могао бити остварен. Банка је успела да регулише део предратних меница, али је кредит код већих новчаних завода био тешко остварив јер нису олако давали новац, а камата је била доста висока. *Задруга* је 1921. годину завршила са 6.498,64 динара губитка, који је настао ненаплаћивањем предвиђених 25.000 динара предвиђене камате за 1920. годину. Како је Филиповић отпуштен почетком септембра, билансе *Задруге* радио је Тома Бојацић, књиговођа *Земаљске банке.*³⁸

Немогућност да се дође до потребног капитала за успешно пословање огледала се не само у пострадалости лазаревачког краја,

35 АЈ, 65-1318-2302, У рат куме, Допис Раденковића од 20. августа 1921.

36 АЈ, 65-1318-2302, Записник са Седмог редовног збора акционара *Окружне задруге* одржаног 27. марта 1921.

37 АЈ, 65-1318-2302, Допис филијале *Грађанске банке* у Лазаревцу *Грађанској банци* од 31. августа 1921.

38 АЈ, 65-1318-2302, Извештај Управног одбора *Окружне задруге* поднесен на Седмом редовном збору акционара одржаном 27. марта 1922.

већ и у томе да је ова варошица, иако седиште Колубарског среза са 24.874 становника, 1921. године имала свега 683 житеља,³⁹ тако да је евентуално прикупљање значајнијих средстава захтевало активирање целог краја, који као већински аграран то није могао да оствари.

Ипак, акционари *Задруге* нису одустали од повећања капитала, тако да су половином 1922. године променом правила предвидели главницу од милион динара, за коју су сматрали да је могуће да буде достигнута до 1. јануара 1923. године. Да су планови били преамбициозни за финансијску снагу акционара потврђује то да је до предвиђеног рока уплаћено свега нешто више од 2.000 динара. Оправдање за неуспех у повећању капитала Банка је налазила у „незапамћеној новчаној кризи“ од јесени 1922. године, па тиме и слабом одзиву грађана за упис и уплату акција. Добит од 11.628 динара распоређена је тако да је 8.046,49 динара дотирано резервном фонду првог кола, а 3.581,83 динара пренесено у добит за 1923. годину.⁴⁰

Новим банчиним правилима предвиђено је да она:

- Врши све трговинске, банкарске, комисионарске, предузимачке и индустријске послове, а нарочито: купује, продаје и извози све пољопривредне производе за свој и туђ рачун;

- Набавља и увози сваковрсну робу;

- Посредује и учествује у куповинама, закупима и продајама свих врста, као и у разним привредним, финансијским, индустријским и грађевинарским пословима;

- Прима у комисион сваковрсну робу и даје на ову зајмове.

- Прима заступништва страних фирми и предузећа за куповину и продају робе;

- Даје зајмове на залог свих овоземаљских производа, као и на сву осталу робу, која није подложна кварењу.

- Даје зајмове на хартије од вредности по оцени Управног одбора, а по текућим рачунима на подлоге које Управни одбор прими за сигурне.

- Даје зајмове на менице које не могу бити мање од 200 динара.

- Врши наплате и исплате на туђ рачун.

39 Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. јануара 1921. год, Сарајево 1932, 6.

40 АЈ, 65-1318-2302, Извештај Управног одбора Ко-лубарске привредне банке поднесен на Осмом редовном збору акционара одржаном 29. априла 1923.

- Прима на чување хартије од вредности и драгоцености.

- Даје гарантна писма и прима улоге на штедњу.⁴¹

На истом ванредном збору акционара овај новчани завод променио је име у *Колубарска привредна банка*.

Суша у 1923. години тешко је погодила произвођаче и довела им је производњу у питање, тако да су, уз ситне трговце и занатлије, постали најбројнији клијенти *Привредне банке*. Управа се у пословању старала да има довољно средстава, али је користила само сопствена средства, односно 312.000 динара главнице и 314.646 динара улога на штедњу, а чланови Управног одбора нису наплаћивали награде за дежурање у установи. У овој години извршено је санирање предратних дуговања, тако да *Привредна банка* није више дуговала ниједном заводу.⁴² Велику зараду, сразмерно са капиталом са којим је располагао, овај новчани завод добрим делом дуговао је високим каматама које су биле заступљене на новчаном тржишту. Како је потреба за кредитима у 1923. години била велика, активна каматна стопа забележила је нагли скок и кретала се између 20% и 24%. У наредној години забележен је врхунац каматне кризе, па је у њој обична камата достигла 24%, а понегде је она износила и преко 30%.⁴³

Банка је од краја 1923. године почела да обавља и извесне комисионе послове, али се то у билансу није могло приказати као осетнија добит. Ипак, зарада је била довољна да се предложи висока дивиденда од 30%, а да акционарима који су уписали нове акције, али их нису у потпуности уплатили, исплати по 6% камате за положене суме у 1923. години, што би се остварило од добити за 1924. годину.⁴⁴ Миливоје Павловић био је мишљења да дивиденда треба да буде мања, а да се разлика у добити искористи за

41 АЈ, 65-1318-2302, Записник са Ванредног збора акционара Окружне задруге одржаног 25. јуна 1922.

42 АЈ, 65-1318-2302, Извештај Управног одбора Колубарске привредне банке поднесен на Деветом редовном збору акционара одржаном 24. фебруара 1924.

43 Новак Поповић, Душан Мишић, *Наша домаћа привреда, фактори, стање, унапређење*, Београд 1929, 60-61; И. М. Бецић, „Приватни новчани заводи у Урошевцу“, *Баштина*, 33, Приштина-Лепосавић 2013, 151.

44 АЈ, 65-1318-2302, Извештај Управног одбора Колубарске привредне банке поднесен на Деветом редовном збору акционара одржаном 24. фебруара 1924.

повећање главнице. Председник Управног одбора Милован Лазаревић изнео је став да се дивиденда у сваком случају треба исплатити јер до тада је акционари нису добијали, а на овај начин могу да се увере да је стање у *Привредној банци* сређено и да могу да јој поклоне поверење. Збор је ипак, на предлог Милана Митровића, прихватио смањење дивиденде на 25%, а остатак је пренесен у резервни фонд.⁴⁵

Акције уплаћене при оснивању овог завода изједначене су у праву са новим акцијама да би се лакше вршила докапитализација, док је филијала у Гроцки, по предлогу Јована Илића, укинута. Уместо ње, предложено је отварање филијале у Београду, што је поделило акционаре. Против овог предлога изричито су били Миливоје Павловић и Милан Митровић, уз напомену да ни јачи заводи из унутрашњости нису отварали филијале у Београду. Светозар Милановић, трговац из Гроцке, понудио је своју кућу у Београду за седиште филијале и истакао да ће потпомагати њен рад и гарантовати пословање својом имовином. Ово питање остало је нерешено, уз напомену да о томе одлучи Управни одбор.⁴⁶

У 1924. години *Привредна банка* забележила је половичан успех. Немаштина у новцу код народа није могла да омогући улагање у акције, а управа се уздржала и од уписивања нових акција јер приходи од шљиве и цералија нису били задовољавајући, а представљаи су главни производ краја. Ипак, ангажовање расположивог капитала донело је сигурну зараду, која је могла износити као претходне године, али је отворен фонд за отпис вредности банчине зграде, у који је одвојено 10% од целокупне добити. Уз то, на предлог Милована Лазаревића, дивиденда је умањена за још један проценат да би се разлика дала Јовану Сурићу из Гроцке, као награда за рад у филијали која је 1923. године укинута.⁴⁷

На збору је председник Управног одбора Воја Михаиловић поднео оставку, уз образложење да је заморен и да је његова лична жеља да се изабере нова управа. У

45 АЈ, 65-1318-2302, Записник са Деветог редовног збора акционара Колубарске привредне банке одржаног 24. фебруара 1924.

46 АЈ, 65-1318-2302, Записник са Деветог редовног збора акционара Колубарске привредне банке одржаног 24. фебруара 1924.

47 АЈ, 65-1318-2302, Записник са Десетог редовног збора акционара Колубарске привредне банке одржаног 29. марта 1925.

Темнић

нови Управни одбор изабрани су: Милован Лазаревић, председник; Воја Михаиловић, као потпредседник; Петар Илић; Јован Илић и Чеда Пантелић. Чланови Надзорног одбора били су: Драгољуб Ивановић, Драган Сајић, Срета Живојиновић, Стојан Госпавић и Бранислав Ненадовић. По расплету догађаја у вези са гласањем, акционар Богосав Грбић рекао је да је све што се догодило већ раније било припремљено да би у управу ушли чисто партијски људи. На ову опаску реаговао је Лазаревић уз коментар да се партија неће мешати у рад завода и да се сачекају резултати на следећем збору да би се тако нешто могло износити.⁴⁸

У 1925. години дошло је до покушаја да се у Лазаревцу оснује још један новчани завод, под именом *Колубарска кредитна банка*. Агитацију за оснивање овог завода повели су: Драгомир Крџалић, економ из Јунковца; Чедомир Крџалић, земљорадник из Јунковца; Владимир Крџалић, земљорадник из Јунковца; Велимир Крџалић, земљорадник из Јунковца; Петар Крџалић, земљорадник из Јунковца; Миливоје Т. Пауновић, економ из Лазаревца; Аранђел О. Миљаковић, пензионер из Лазаревца, Милан Трукуља, трговац; Јован Л. Јовић, адвокат из Београда; Драгољуб Грујић, индустријалац и председник општине Пожаревачке; Драгољуб Митровић, из Кумодража, Пера Јовановић, инжењер.⁴⁹

Ова акција поведена је од породице Крџалић из Јунковаца, а по правилу, барем један од оснивача било је лице из политичког миљеа, у овом случају председник општине Пожаревачке. Разлози су, осим у потреби за политичким утицајем налажени и у томе да је Лазаревац, после Младеновца, био најживља трговачка варошица округа Београдског.⁵⁰ Међутим, мотив за улагање у банкарски сектор требало би тражити

48 АЈ, 65-1318-2302, Записник са Десетог редовног збора акционара Колубарске привредне банке одржаног 29. марта 1925. Према неписаном правилу које је владало током међуратног периода, партијска припадност водеће личности банке одређивала је политику кредитирања. У Србији тога времена добро се знало која је банка „радикалска“, а која „демократска“, и према политичким критеријумима одређивали су се и банке и клијенти. Како је становништво увек било „гладно“ кредита, банке су били својеврсни регрутни центри бирача. (И. М. Бецић, „Јабланичка кредитна штедионица - Лебане“, *Лесковачки зборник*, XLVIX, Лесковац 2009, 108).

49 АЈ, 65-1318-2302, Молба за дозволу за оснивање банке од 12 јануара 1925.

50 АЈ, 65-1318-2302, Мишљење Министарства трговине и индустрије од 3. фебруара 1925.

првенствено у томе што је од 1925. године забележена општа стагнација послова и што је улагање у привреду постало нерентабилно. У тешком положају нашли су се пољопривредници, који нису били у могућности да пласирају своје производе јер је Европа била преплављена јефтенијом робом из прекоморских земаља. Како земљорадници нису имали довољно финансијских средстава, почели су са кашњењем са својим обавезама код трговаца и занатлија и услед осетно смањене куповне моћи, ови привредни слојеви такође су морали да се задужују у већем обиму да би одржали производњу и пласман. Зато и не чуди да су главни покретачи за оснивање овог новчаног завода били земљорадници.

Колубарска кредитна банка требало је да помаже развитак производње, заната, трговине и радности. Главница је предвиђена на милион динара, а оснивање је одобрено решењем министра трговине и индустрије од 19. фебруара 1925. године. Крајњи рок за упис капитала био је 19. април 1925. године, али због новчаних прилика у земљи одзив је био слаб, тако да се ни једна трећина предвиђеног капитала није могла уплатити. Стога су оснивачи одустали од оснивања, јер нису желели да уплата постоји фиктивно.⁵¹

Позив на редовни збор који ће се одржати 1926. године дошао је већ у првом месецу те године.⁵² На њему је констатовано да је приход у претходној години подбацио за 7.000 динара, а да је разлог за то био јер је *Привредна банка* радила са сопственим капиталом од пола милиона динара и са одређеном сумом, коју је добила у виду зајма, а на коју је плаћала камату од 20%.⁵³ Потребне за кредитом постајале су све веће, тако да је, у првој години у којој је ова установа радила са комплетно уплаћеним капиталом првог кола, иста била принуђена да узме зајам код неког другог завода јер је тражња кредита била велика.

Други чинилац који је утицао да се приходи новчаних зарада смање били су високи порези који су наметнути од стране државе. Управа је отворено критиковала овакав приступ власти и истицала да

51 АЈ, 65-1318-2302, Допис министру трговине и индустрије од 11. маја 1925.

52 *Службене новине*, 21, 30. јануар 1926, 6.

53 АЈ, 65-1318-2302, Извештај Управног одбора Колубарске привредне банке поднесен на Једанаестом редовном збору акционара одржаном 28. фебруара 1926.

се држава за покриће својих буџетских издатака ослонила првенствено на банке, ударајући високе таксе и порезе, па је висина намета достигала половину добити.⁵⁴ Високи државни и општински намети изазвали су низ жалби новчаних завода из Србије, Војводине, Хрватске и Далмације на шта је министар трговине и индустрије је повољно одговорио и молбом од 9. септембра 1924. године скренуо пажњу министру финансија да тај проблем реши. Уследио је низ неслагања и контрадикторних одлука министра трговине и индустрије и министра финансија, што наговештава да држава није имала јасну финансијску политику, већ да је искрсле проблеме решавала у складу са тренутним потребама.⁵⁵

Из наведених разлога дивиденда је износила „свега“ 10%, али је, на основу таксе на дивиденду, одузет 1%, тако да је она ефективно износила 9%. На висину дивиденде утицало је и то што је држава при наплати пореза, за сваки закаснили месец наплаћивала камату од 12%.⁵⁶ *Привредна банка* имала је низак ниво штедње да би могла да се обилније користи средствима улагача. У доминантно аграрној средини била је у ситуацији да земорадници нису били у могућности да штеде новац, не због тога што нису желели, већ зато што су били сиромашни и у оскудном новчаном стању. Земљорадник није могао да за себе и своју породицу привреди онолико, колико би му било довољно за egzистенцију за целу годину и да му нешто остане да би могао да уложи на штедњу. Сељак је на продуктима зарађивао 2% до 3% са тешком муком, па је више од 70% сељака морало живети на преносном дугу за наредну годину. Закључак управе био је да када се буду побољшале прилике код привредника, да он може да потроши и да му остане, може се рачунати на успешан

и позитиван рад банака.⁵⁷ Најкрупнији акционари *Привредне банке* у овом периоду били су: Воја Михајловић (520), Милован Лазаревић (500), Јова Илић (300) и Ненад Лукић из Вреоца са 100 акција. Осим из Лазаревца, акционари су били из: Жупањца, Вреоца, Цветовца и Петке.⁵⁸

У економској и привредној кризи у којој се нашао посебно аграр („маказе цена“), акционари *Привредне банке* били су свесни да морају да изврше повећање главнице бар на милион динара, али у томе нису успели. Можда је из тих разлога, али и жеље да руководи новчаним заводом Воја Михаиловић поново одступио из банчине управе.⁵⁹ Наиме, овај имућан и угледан човек је у сарадњи са: Стеваном Н. Јанковићем, трговцем из Београда; Пером Д. Аранђеловићем, Михаилом Михаиловићем, трговцем из Брајковца; Драгомиром Милинковићем, Танасијем Марковићем, трговцем из Лазаревца; Будимиром Тошићем, абацијом из Лазаревца; Јованом А. Буковачким, начелником Министарства шума у пензији из Београда; Миланом Мршевићем, абацијом из Лазаревца; Живомиром Ранђићем, трговцем из Лазаревца и Николом Станићем, трговцем из Лазаревца, приступио оснивању *Кредитне банке А. Д.*⁶⁰

Предвиђена главница износила је 2 милиона динара, али је оснивачи нису могли да уплате „због велике кризе која је дубок корен захватила и код сељака и код трговца“. Због две неродне и сушне године сељак тражио хитну помоћ код државе ради исхране породице, па је наступило опште привредно мртвило и код трговаца, који су постали несолвентни. У самом Лазаревцу за кратко време било је седам стечајева, тако да одзива становништва за упис акција није било. Оснивачи су из тих разлога затражили од ресорног министарства одобрење да се висина капитала смањи на милион динара, али и поред одобрења, предвиђени капитал

54 У 1925. години на чистих 51.200 динара добити, порез је износио 53.000 динара. (АЈ, 65-1318-2302, Извештај Управног одбора Колубарске привредне банке поднесен на Једанаестом редовном збору акционара одржаном 28. фебруара 1926; Записник са Тринаестог редовног збора акционара Колубарске привредне банке одржаног 12. фебруара 1928).

55 И. М. Бецић, „Приватни новчани заводи и банкарство у Лесковцу између два светска рата“, *Историја 20. века*, 1 (2002), 138; И. М. Бецић, „Чачанска извозна и увозна банка А. Д.“, *Зборник радова Народног музеја*, XLVII, Чачак 2017, 111.

56 АЈ, 65-1318-2302, Извештај Управног одбора Колубарске привредне банке поднесен на Једанаестом редовном збору акционара одржаном 28. фебруара 1926.

57 АЈ, 65-1318-2302, Извештај Управног одбора Колубарске привредне банке поднесен на Једанаестом редовном збору акционара одржаном 28. фебруара 1926.

58 АЈ, 65-1318-2302, Списак депонованих акција за редовни збор акционара Колубарске привредне банке одржаног 28. фебруара 1926.

59 АЈ, 65-1318-2302, Записник са Дванаестог редовног збора акционара Колубарске привредне банке одржаног 27. фебруара 1927.

60 АЈ, 65-1318-2302, Допис министру трговине и индустрије од 29. децембра 1927.

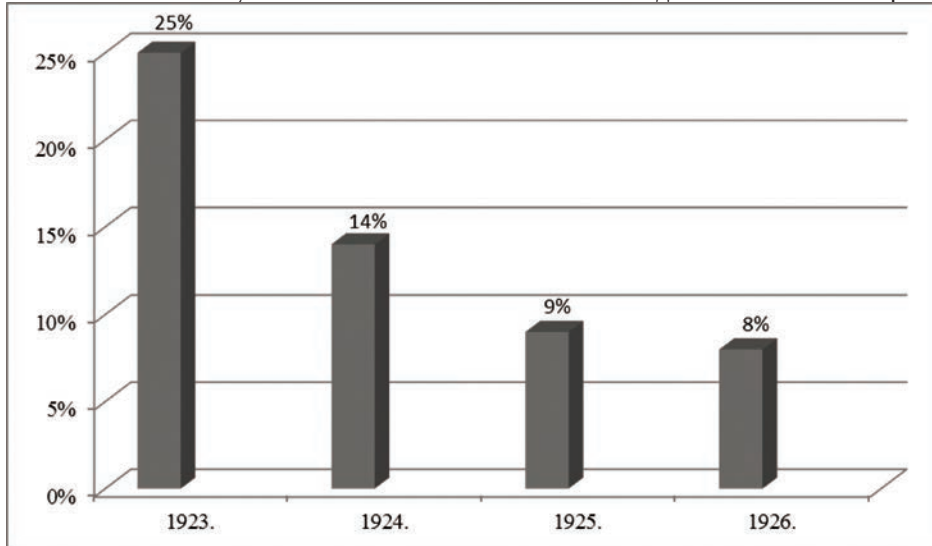

Темнић

нису успели да уплате.⁶¹

У наредне две године привредна криза у лазаревачком крају се заоштрила што се рефлектовало и на пословање *Привредне банке*. Банка је на зборовима анализирала своје дотадашње пословање и изнела мишљење да је са скромним капиталом са којим је располагала кредитирала искључиво трговце, занатлије и земљораднике.⁶² Сматрала је да је успела у својим хтењима, посебно у поратним годинама, да многе људе из места и околине ишчупа из зеленашких

Осим привредне кризе која је захватила читав простор Краљевине СХС 1925. године, на тежак положај банчаних клијената утицале су и страховите поплаве јер је киша падала током целе године, а 1927. године свој данак узела је суша. Како се новац све мање враћао, *Привредна банка* све више је умртљивала свој капитал, који је, сходно висини капитала, био велики. За своје стање по том питању управа је кривила извршну власт, јер су забране и осудна решења већ неколико година чекала на извршење.⁶⁴

руку и да их материјално уздигне на онај ниво, на коме би могли да напредују у свом послу. Неколико поратних година биле су изузетно родне, па је свако могао на време да одговори обавезама према банци. Међутим, од 1924. године уочљив је пораст меница које су се налазиле на суду за извршење.

Табела 1. Вредност утужених меница по годинама (у динарима)⁶³

Година	Вредност утужених меница
1924.	35.451,20
1925.	73.470,00
1926.	125.670,00
1927.	225.694,00
1927.	222.814,00

61 АЈ, 65-1318-2302, Допис министру трговине и индустрије од 28. августа 1928.

62 Збор 1928. године одржан је фебруара, као и претходне, док је збор 1929. године одржан тек крајем априла. (*Службене новине*, 1, 2. јануар 1928, 8; *Службене новине*, 61, 14. март 1929, 8).

63 АЈ, 65-1318-2302, Записник са Тринаестог редовног збора акционара Колубарске привредне банке одржаног 12. фебруара 1928.

Графикон 1. Дивиденда акционара Колубарске привредне банке (у %)⁶⁵

Привреда Лазаревца крајем двадесетих година ХХ века се, осим пољопривреде, базирала на парним стругарима и парним млиновима, као виду пољопривредне индустрије. Сајмови су се одржавали три пута годишње: 3. јуна, 25. јула и 19. августа. Варошица је имала два лекара, бабицу, апотеку, хотел, књижару. Привреду је чинило: седам абација, бравар, двојица ћурчија, једанаест гостионица, Фабрика гумене робе „Рекорд“ Јосифа Чуљковића из Лесковца, три гвожђарске радње, четири трговине колонијалне робе, седам ковача, три лимара, три месара, дванаест трговина са машовитом робом, два млина (један у власништву *Удружене индустрије А. Д.*), тринаест опанчара, шест пекара, пушкар, столар, две стругаре (једна у власништву *Удружене индустрије А. Д.*), три задруге (занатска, здрав-

64 АЈ, 65-1318-2302, Записник са Тринаестог редовног збора акционара Колубарске привредне банке одржаног 12. фебруара 1928.

65 АЈ, 65-1318-2302, Рачуни изравнања Колубарске привредне банке од 1923. до 1926. године.

твена, пољопривредна) и седам трговина пољопривредних производа.⁶⁶ Лазаревачки срез био је најмањи у Подунавској овласти чије је седиште било у Смедереву и састојао се од 19 општина, 36 насеља и 5.026 домова и 28.655 становника.⁶⁷

Опадање послова у Лазаревцу и околини приморало је управу да протоколише филијалу у Београду код Београдског трговачког суда 26. августа 1930. године, која је била смештена у Јагићевој улици на броју 4.⁶⁸ У години када је у Краљевини Југославији избила банкарска криза Лазаревац се налазио у Дунавској бановини, имао 1.030 житеља који су живели у 178 кућа са 246 домаћинстава, док је срез бројао 30.272 становника.⁶⁹ Варошица се простирала на 69 хектара, имала је два бетонска моста, електрично осветљење, урађен регулациони и нивелациони план.⁷⁰ Електрично осветљење у Лазаревцу уведено је 1929. године, а електрична централа, у власништву фирме *Браћа Д. Шићански*, инжењера из Београда, опскрбљивала је 1.100 потрошача.⁷¹

Табела 2. Главне позиције *Колубарске привредне банке* (у динарима)⁸

Година	Основни капитал	Есконт меница	Улози на штедњу	Резервни фонд
1922.	202.922	215.460,20 ¹	38.136,99	13.907,06
1923.	312.627	599.560,34	314.646,17	32.225,08
1924.	383.922	490.669,85	100.485,75	78.927,22 ²
1925.	512.000	1.029.718,85	286.530,20	116.762,99
1926.	514.000	837.293,65	147.363,69	117.737,99
1927.	514.000	718.608,65	180.993,66	126.869,01
1928.	514.000	537.828,65	148.695,28	130.958,98
1929.	514.000	448.739,00	144.087,00	118.045,00
1930.	514.000	396.689,00	153.649,00	77.960,00 ³

Умањење резервног фонда уочљиво је од 1929. године, од када је *Привредна банка* пословала са губицима. Нестанак свих фондова осим пензионог у 1930. години могу бити наставак тог тренда, али и последица улагања дела средстава у филијалу у Београду. Избијање банкарске кризе од јесени 1931. године само је додатно утицало да се пословање *Привредне банке* сведе на минимум.

Према закону о фирмама из 1931. године *Колубарска привредна банка* добила је дозволу за рад 4. фебруара 1933, а њена филијала 14. марта 1933. године. Према овим дозволама обе установе могле су да:

- врше наплату и исплату за другог;
 - дају зајмове на робу земљорадничке и индустријске производње;
 - на хартије од вредности и на текуће рачуне;
 - примају на чување хартије од вредности;
 - дају гарантна писма и примају улоге на штедњу.
- Уз ове послове, *Привредна банка* је у се-

66 Адресар Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца за индустрију, обрт, трговину и пољопривреду, Београд 1928, 719-720.

67 *Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, Almanah (1927-1928)*, svezak III, Zagreb 1929, 445.

68 АЈ, 65-1318-2302, Допис Колубарске привредне банке - филијала београд комесару при Министарству трговине и индустрије од 31. маја 1932.

69 Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. марта 1931. год, књ. I, Сарајево 1932, 50.

70 Алманах Краљевине Југославије, IV јубиларни сvezак, 1929-1931, Загреб 1932, 550.

71 Централу је покренуо мотор од 50 КС, а она је у 1931. години продала 10.000 КWs. Цена за расвету одређена је паушално, а за јавну расвету 10 динара по КWs. Мотор је произвела фирма *R. Wolf* из Магдебурга, а поставила га фирма *Jugoslav A. E. G. - Union*. (*Statistika električnih centrala Kraljevine Jugoslavije, stanje u julu 1932. godine*, Zagreb 1933, 72-73).

дишту имала право да купује и продаје све вредносне папире.⁷²

Без обзира на добијена решења, у условима веома тешке економске кризе на подручју Краљевине Југославије, *Колубарска привредна банка* није била у могућности да успешно послује и њен рад сводио се на одржавање постојања. Колико је и то тешко било најбоље показује податак да је на простору Југославије 1938. године нормално радило само 28,3% новчаних завода.⁷³

72 АЈ, 65-1318-2302, Дозволе за рад Колубарске привредне банке и њене филијале од 4. фебруара и 14. марта 1933.

73 АЈ, Централни прес биро, 38-577-744, *Zagrebački Lloyd*; И. М. Бецић, „Прва генерална банка - Ниш“, *Зборник*, Ниш 2015, 198.

Темнић

Необјављени извори

Архив Југославије, фонд Министарства трговине и индустрије
 Архив Југославије, Централни прес биро

Објављени извори

Адресар Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца за индустрију, обрт, трговину и пољопривреду, Београд 1928;

Алманах Краљевине Југославије, IV јубиларни свезак, 1929–1931, Загреб 1932;

Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. јануара 1921. год, Сарајево, 1932;

Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. марта 1931. год, књ. I, Сарајево 1932.

Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, Алманах (1921–1922), свезак I, Загреб 1922;

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, Almanah (1927–1928), svetak III, Zagreb 1929;

Statistika električnih centrala Kraljevine Jugoslavije, stanje u julu 1932. godine, Zagreb 1933;

Уредба о правној ликвидацији стања створеног ратом 1914–1920. године, Београд 1920;
Compass, Finanzielles Jahrbuch 1926, Jugoslaven, Zagreb 1926;

Compass, Finanzielles Jahrbuch 1931, Jugoslaven, Wien 1931.

Штампа

Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1921–1929.

Литература

Бецић, Иван М, „Приватни новчани заводи и банкарство у Лесковцу између два светска рата“, *Историја 20. века*, 1, Београд, 2002;

Бецић, Иван М, „Приватни новчани заводи у Урошевцу“, *Баштина*, 33, Приштина–Лепосавић 2013;

Бецић, Иван М, „Прва генерална банка – Ниш“, *Зборник*, Ниш 2015;

Бецић, Иван М, „Власотиначка трговачка банка“, *Лесковачки зборник*, LVI, Лесковац 2016;

Бецић, Иван М, „Врањска банка у Краљевини Југославији“, *Годишњак Педагошког факултета у Врању*, 1, Врање 2017;

Бецић, Иван М, Чачанска извозна и увозна банка А. Д., *Зборник радова Народног музеја*, XLVII, Чачак 2017;

Историја српског народа, VI-1, Београд 1994;

Народна банка 1884–1934, Београд 1934;

Поповић, Новак, Мишић, Душан, *Наша домаћа привреда, фактори, стање, унапређење*, Београд 1929.

Summary**BANKING IN LAZAREVAC BETWEEN TWO WORLD WARS**

The economic development of the Kingdom of Serbia at the turn of the 19th and 20th centuries was also characterized by a large number of small local financial institutions, which arose from the need to lend primarily to their shareholders. The Customs War gave an additional impetus to the development of banking in Serbia, so the number of financial institutions in the country increased significantly. In such circumstances, a financial institution was created in Lazarevac, under the name District Cooperative. The normal development of financial institutions in Serbia was hindered by the Balkan Wars, and completely stopped by the First World War.

The district cooperative suffered some material damage during the war, but the central problem for its activation and normalization of work after the war was the moratorium on the repayment of pre-war debts. Since it was a financially weak institution, the District Cooperative depended on the collection of debts, but also on the increase of the basic capital, which it could not achieve in a small and economically underdeveloped environment. After a failed attempt to merge with Građanska banka from Belgrade, this institution changed its name to Kolubarska privredna banka and in the period from 1923 to 1926 achieved good profits and solid dividends to its shareholders.

During the twenties, there was an attempt to establish two more financial institutions in Lazarevac, but the founders failed to register the initial capital, which clearly shows the financial strength of the town. Kolubarska privredna banka remained the only institution of its type in Lazarevac, and Milovan Lazarevic, former member of parliament and the most frequent chairman of the Board of Directors, set the tone for the work.

Since 1929, the bank recorded losses, so it tried to improve its position by opening a branch in Belgrade in 1930. However, the outbreak of the crisis, which was particularly felt in banking and agriculture, made it impossible for banks to operate normally, so this institution, along with the largest number of other financial institutions in the territory of the Kingdom of Yugoslavia, only survived during the thirties.

